

L'impurtanza da la SRR e da las Annalas per la retoromanistica

Autor(en): **Darms, Georges**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **123 (2010)**

PDF erstellt am: **24.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-323179>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

L'impurtanza da la SRR e da las *Annalas* per la retoromanistica

Georges Darms

Tar la fundaziun definitiva da la *Societad Rhæto-romanscha* (SRR), sco la furma da ses num è stada dal 1885 fin il 1897, almain tenor la pagina da titel da las *Annalas*¹, ha quella fixà cleras finamiras a sasezza, ch'èn descrittas gist en ils emprims paragrafs dals statuts da la societad (AnSR 1, 1886, 31s.):

Scopo della societad.

§ 1

Collecziun e conservaziun dels monuments del linguatg romansch, cultivaziun de medem e, tant sco possibel, uniun de ses dialects.

§ 2

Fundaziun et ediziun d'ün organ periodic, il qual ha da servir exclusivamein al surmenzionau scopo.

Ils dus paragrafs dal scopo èn respostas a problems ch'existivan da quel temp en connex cun il rumantsch. Pertge che la 'Collecziun e conservaziun dels monuments del linguatg romansch' stat gist sco emprim, resulta da las *Notizias historicas* da J. A. Bühler, l'emprim president da la SRR:

Fratant che la Societad Rhæto-romana dormiva, ils romanists della Germania e dad autras terras tant plü zelusamein s'occupettan cun nossa lingua romanscha, e comparettan ils ultims anns divers interessants opus in quella (...). Questa caussa non manchet a far qualche sensaziun nels circuls dels patriots romanschs, et ün comanzet a se turpegiar, che ils esters mussien plü grand interess per nossa lingua, che ils Romanschs nativs. (AnSR 1, 1886, 30).

Allusiun vegn fatg qua ad Eduard Böhmer, da quel temp professor a Strassburg, ch'aveva, cun agid da P. Baseli Carigiet, rimnà ina gronda biblioteca rumantscha, ch'el aveva er preschentà en sia revista *Romanische*

¹ En il text da l'emprim volum chatt'ins er autras furmas. J. A. Bühler dovra en ses text davart la fundaziun da questa uniun il num 'Societad Rhæto-romana', e la furma sur-silvana, che vegn er duvrada, è 'Societat Rhæto-romonscha', cf. AnSR 1, 1886, Register (nunpaginà).

*Studien*² pauc avant la fundaziun definitiva da la societad. Effectivamain han differents commembers da la SRR regalà gia l'emprim onn da sia existenza ina ventgina da publicaziuns a quella, tranter quellas ovras tuttina er la segunda ediziun da *La Glisch sin il candelier invidada* da P. Zacharias da Salo dal 1685. Questas donaziuns èn vegnidas cuntinuadas ed èn mintgamai inditgadas vers la fin da las Annalas fin a l'onn 1925 (AnSR 39, 1925, 267)³. L'onn 1902 ha la SRR cumprà var 250 differentas ovras dad ertadis ad Ardez, tranter quellas er blers manuscrits (AnSR 17, 1903, 321–334). Gist l'emprim numnà cuntegn *Las dysch aeteds*, text edì cun glossari da Jakob Jud en las AnSR 19, 1905, 159–267, ina ediziun exemplarica da quest manuscrit. Il manuscrit sa chatta ozendi en l'Archiv chantunal grischun, sigla A 295⁴. Er intgins auters manuscrits numnads en quest lieu èn en l'Archiv chantunal grischun, ma tuttina plitost la minoritad. Effectivamain eran ils cudeschs da la SRR deponids da quel temp en la Biblioteca chantunala, perquai che la SRR n'aveva nagin agen biro. Ch'igl ha perquai pudì dar tsherts scumbigls d'appartegnientscha n'è betg da smirvegliar. Il rest stuess damai esser en la biblioteca dal DRG, ma da quels n'exista anc nagin catalog accessibel al public⁵. Ina pli gronda cumpra ha la SRR anc fatg per sia biblioteca il 1906/1907, cura ch'ella ha cumprà «*in bloc our dal relasch da Prof. Muoth p. m.*», 175 ovras (AnSR 22, 1908, 329–339), tranter quellas er *L'g Nuof Sainc Testamaint* da Iachiam Bifrun; in'ovra che cumpara er puspè sut las 'Donaziuns e cumpras' per 1912/13 (AnSR 28, 1914, 208 (1085)).

Suenter il 1925 n'èn las donaziuns betg vegnidas inditgadas pli. Pir davent dal 1988 chatt'ins puspè indicaziuns davart donaziuns en ils rapports dal Dicziunari rumantsch grischun (DRG), per ordinari sut il chavazzin 'Biblioteca'. Ma gist grond success na para la SRR betg d'avair gè cun la 'Collecziun e conservaziun dels monuments del linguatg romansch' da ses program, almain ils emprims 35 onns da sia existenza. Autras instituziuns e

² *Romanische Studien* 6, 1883–85, 109–238, 325. Tar quella biblioteca cf. er Guglielm Gadola, AnSR 51, 1937, 171–173. Davart l'ulteriur destin da questa biblioteca, ch'è vegnida separada durant la segunda guerra mundiala, parts ch'èn ozendi en plirs lieus differents, cf. BR, p. 22 A.27.

³ Davart il dumber ed il niz da questas donaziuns cf. Berta Schorta-Gantenbein, *Register general per las annadas 1–75*, AnSR 75, 1962, 168 (865).

⁴ Cf. *Handschriften aus Privatbesitz im Staatsarchiv Graubünden*, Bd. II bearb. von Rudolf Jenny, Chur 1974, S. 605.

⁵ Singuls manuscrits cun l'indicaziun «Provenienz Dicziunari Rumantsch Grischun Chur» chatt'ins dentant novischmamain sin la pagina correspondent da l'Archiv statal dal chantun Grischun sut la sigla A/N. I sa tracta surtut da manuscrits da la collecziun Hartmann Caviezel, ch'appartegneva tenor Guglielm Gadola. I. c. en A.2, p. 164 da quel temp al president da la Lia rumantscha, Giachen Conrad.

persunas han rinnà bler dapli da quel temp, p. ex. la Biblioteca chantuna-la grischuna cun ses bibliotecari J. Candreia, la Biblioteca romontscha dalla Claustra da Mustér cun ses bibliotecari P. Baseli Berther, u lura la biblioteca privata da Peider Lansel, ozendi en la Chesa Planta a Samedan. Questas bibliotecas èn lura er descrittas spezialmain da Guglielm Gadola, *Raccolta litterara retoromontscha 1552–1930* (AnSR 51, 1937, 139–176), entant che la biblioteca da la SRR vegn gist mo numnada tranter las «*Bufatgas bibliotecas romontschas*» (l. c. 164). Ma dapi che la biblioteca da la SRR è daventada biblioteca da lavur dals redactors dal Dicziunari rumantsch grischun è lura er quella daventada plaun a plaun ina da las meglras bibliotecas rumantschas, almain quai che pertutga ils cudeschs stampads.

Entant che la finamira da ‘cultivaziun de medem’, damai ‘del linguatg romansch’ n’è betg controllabla per mancanza da criteris scientifices per giuditgar questa activitad, pon ins constatar cleramain ch’il terz scopo numnà en quest paragraf, ‘tant sco possibel, uniun de ses dialects’, n’è segiramain betg vegnì sustegnì da tut ils set commembers dal ‘Comité’, sco la suprastanza aveva num a l’entschatta. J. C. Muoth ha inditgà quai cleramain en ses necrolog per J. A. Bühler (AnSR 12, 1898, 323–346): «*Bühler ei cun auters staus elegius d’ina numerusa redunonza de Romontschs nel comité provisoric ed ha cheu cuntinuadamein manteniù siu principi della fusiun, ch’ils auters na volevan adoptar*»⁶ (l. c. 352s.). La finala è Bühler stà d’accord da far part dal comité «*sin la concessiun, ch’el possi per sesez scriver siu lungatg*». El è lura tuttina er daventà president da la nova societad. El ha profità da questa incarica per publitgar ils statuts e la circulara als ‘Compatriots Grischuns’ en ses linguatg en las emprimas Annalas, malgrà che quests texts eran vegnids scrits «*nel dialect original digl autur de quellas (Muoth) e buca en siu idiom de fusiun*», quai che n’ha chapai vlamain betg plaschì a Muoth⁷. Ma effectivamain ha be J. A. Bühler anc publitgà en ses linguatg, quel dentant vaira bler en ils emprims 11 toms da las Annalas. Il 12avel tom mantegn almain anc il num ‘Societad Rhæto-romantscha’, ma na publitgescha gia nagins texts da Bühler pli, e davent dal 13avel tom ha questa uniun lura il num ‘Società reto-romantscha’. Cun questa midada è lura ina epoca definitivamain a fin.

⁶ Da remartgar è che Muoth dovra en quest artitgel savens singulas furmas dal linguatg da Bühler, sco ‘nel comité’ e ‘na volevan adoptar’.

⁷ Il text original da Muoth è cumparì en la GR dals 21 da schaner 1886 ed è da chattar tar Camartin/Tuor, Giacun Hasper Muoth, *Cronica* 2, p. 93.

Sch'ìls scopos numnads en § 1 dals emprims statuts da la SRR n'èn betg propi vegnids exequids cun la premura necessaria per als realisar, è perencunter il scopo numnà en § 2, 'Fundaziun et ediziun d'ün organ periodic', vegnì realisà cun gronda regularitad. Quest 'organ periodic' ha survegnì il num «*Annalas della Societad Rhæto-romanscha*», ed è vegnì publitgà gia l'onn suenter la fundaziun, il 1886. La prefaziun (nunpaginada) da l'emprim volum, datada dals '9. December 1886', fa bain part da tschertas difficultads, cunzunt da survegnir «*lavurs d'Engiadinès*», ma en scadin cas ha gia l'emprim volum 375 paginas. Quai che pertutga il cuntegn, è quel dividì en trais parts. L'emprima n'ha nagin titel, ma cuntegn surtut texts da J.A. Bühler, Balth. Vieli e «professur Muoth». In text pli lung è l'ediziun dal *Protochol dilg ludeivel Cosselg d'Ujarra pro anno 1789 da Gion Ant. Frisch, p. T. Actuarj* (AnSR 1, 1886, 87–138). L'editur n'è betg numnà⁸. Ils texts da questa part èn per gronda part texts d'interess istoric. La segunda part fan *Provas in divers dialects*, e la fin fa lura anc ina rubrica *Diversas Poesias da divers Aucturs*, cun 24 paginas vairamain be in'emprova. Las rubricas svaneschan svelt puspè; mo la rubrica 'Poesias' resta fin la terza annada. Las rubricas vegnan lura reprendidas pir bler pli tard puspè, numnadamain en AnSR 88, 1975, 5, e restan lura fin oz, schegea en successiun variabla. Ma las bleras tematicas èn restadas vaira constantas, cun u senza rubricas. Ils temas istorics han giugà davent da l'emprima annada ina gronda rolla en las Annalas, saja quai cun agens texts u lura cun l'ediziun da texts istorics. Per omadus datti exempels gia en l'emprima annada. L'ediziun dal 'Protochol' è gia vegnida numnada, ed en la medema part chatt'ins dus artitgels da «professur Muoth», l'emprim davart la *Historia grischuna dil novissem temps. I Part.: Curs preparatoric: La veglia republica Grischuna, sia organisaziun e sias relaziuns viers la fin dil davos secul* (AnSR 1, 1886, 139–172) ed il segund davart *Il general Christoffel Schmid de Grüneck a Glion, 1730* (l. c. 173–204). Tals artitgels pli lungs na pudev'ins apaina publitgar avant per rumantsch. En las differentas gasettas pudevan bain artitgels istorics pli curts vegnir publitgads en successiuns, ma per in artitgel pli lung avess quai durà memia ditg, cunquai che las gasettas rumantschas cumparevan usualmain be ina giada l'emna. In auter gener, ch'era medemamain difficultus da publitgar da quel temps, ha er profità da questa nova spierta, la prosa rumantscha. En l'emprima annada èsi be J. A. Bühler che piglia la cha-

⁸ Il register dad Andrea Vital, AnSR 12, 1898, 378 numna J.C. Muoth sco editur; ina indicaziun ch'è vegnida reprendida dals registers AnSR 30, 1916, 334 e AnSR 51, 1937, 311. Il register 75, 1962, 133 (306) inditgescha il protocol sut il num da l'autur oriund, Frisch Gion Ant[oni], senza indicaziun da l'editur.

schun da puspè publitgar ina novella, *Gianin e Marinella* (AnSR 1, 1886, 205–270). Dapi la fin dal ‘Novellist’ l’onn 1868 n’aveva el betg pli pudì publitgar novellas pli lungas.

Dals texts publitgads en las Annalas pudev’ins er laschar far ediziuns separadas, uschia ch’igl era pussaivel da derasar ils texts er sur il tschertgel pli restrenschì dals commembers da la SRR or. Ma la SRR registrescha tuttina gia l’emprim onn 372 commembers (AnSR 1, 1886, 372–375), e las Annalas vegnan stampadas en 1000 exemplars, uschia che gia questa emprima annada ha probablmain cuntanschì dapli lecturs che tut las publicaziuns rumantschas anteriuras. Gia en la segunda annada chatt’ins er ina novella dad Alexander Balletta, *Errur e Reconciliaziun* (AnSR 2, 1887, 195–236). Davent dal volum 4 cumenza lura er Giovannes Mathis a publitgar ses raquints en las Annalas, uschia ch’ils dus principals prosaists rumantschs da la fin dal 19avel tschientaner, Bühler e Mathis, èn fidaivels auturs da quellas. Er dramas è in gener ch’ins na po betg bain publitgar en successiuns en gasettas. Er quels survegnan suttetg en las Annalas davent dal secund volum cun gist dus tocs: *Bgera canêra per poch. Farsa in ün act da Flor. Grand* (AnSR 2, 1887, 38–67) e *Gian Caldar. Drama in 5 acts da Placid Plattner. Versiun rhäto-romanscha da J.A. Bühler* (AnSR 2, 1887, 69–153).

Ma er per texts pli curts, schizunt poesias, èn las Annalas in lieu pli adattà che las gasettas, ch’èn gea usualmain da curta durada, entant ch’in cudesch da pli che 300 paginas ha meglras schanzas da vegnir tegnì en salv e (forsa) puspè legì da temp en temp. Entant ch’ils pli enconuschents poets mancan anc en l’emprima annada, èn els lura represchentads en la segunda: P. J. Derin (Peider Lansel) cun 5 poesias, Gian Fadri Caderas cun 4, Simon Caratsch cun ina, J. C. Muoth cun 3, e sco emprima da quellas *Al pievel romonsch*, pli enconuschenta sut ses incipit: «*Stai si! defenda, | Romonsch, tiu vegl lungatg!*». Quai è tuttina in mussament che la SRR ha effectivamain gì a l’entschatta da sia existenza gronds merits per il rumantsch gia cun dar als Rumantschs las pussaivladads necessarias da publitgar lur lavurs per rumantsch.

Er ils filologs n’èn betg emblidads cumplettamain en l’emprima annada. L’edizium dal ‘Protocol’ numnà sura è er interessanta dal puntg da vista linguistic, ma deplorablmain ha l’editur «*sedau tutta breigia ded extirpar, tont sco posseivel, ils germanisms ils pli acuts, cun ils quals ils protocolls dil ‘Cossegl d’ujarra’ ein, per schi dir, surcusî.*» (AnSR 1, 1886, 138). Vitiars vegnan anc «*pintgas remeduras enten il text*», aschia ch’i n’è betg uschè simpel da giuditgar la valur scientifica dal text edì. Autras ediziuns da texts istorics èn ils *Entgins manuscripts de poesias popularas* da Balth.

Vieli (l. c. 61–86), texts che vegnan dads «*con pintgias excepziuns, tales quales sco nus vein enflau els per mantener lu complein'originalitad*» (l. c. 70). Er 'Prof. Muoth' edescha *Duas canzuns dil 16 e 17 avel tschentaner* (l. c. 344–350), «*senza far essenzialas midadas*». L'emprima da quellas è *La chiantzun dalla bataglia, chia las trais lias haun fat cun aquels dalg Imperadur giu in Chialavaina*. Sia ediziun da questa chanzun è vegnida surpigliada en la Crestomazia⁹ ed è daventada cun quai il text da referenza per questa chanzun.

Ma betg be il scopo statutar ha gî consequenzas per il rumantsch, er l'appel als «*Compatriots Grischuns!*» cuntegna differentas finamiras ch'èn per part er daventadas concretas. Uschia vegn inditgà en quest appel tranter las lavurs previsas: «*la societad cun il temps procurerà l'ediziun d'ün vocabulari romansch e finalmein vol coronar sia ovra cun la publicaziun d'ün general idioticon rhæto-roman, il qual dovess, tant sco possibel, considerar e contener il material linguistic da tot ils dialects e fixar in questa maniera l'intêr contegn vocal de nossa lingua*»¹⁰ (l. c. 33). Entant che questa lavur n'ha apaina cumenzà directamain¹¹, ha in'otra mira inditgada en quest appel gî repercussiuns directas gia en l'emprima annada da las Annalas. Il program da lavur vegn terminà cun l'indicaziun sequenta: «*Quei eis, stimai compatriots, curtamein il programm de nossa societad, et il comité actual ha dau ün principi a sias lavurs cun la collecziun de noms locals*.» (l. c. 34). Effectivamain po l'actuar, G. Farrèr, gia inditgar a la fin da l'emprima annada che sajan entradas «*Listas cun collecziun dils noms locals*» da betg main che 50 vischnancas, tranter quellas er da Nauders e Spiss en Tirol (l. c. 369). Fin l'annada 6 (1891) vegn lura publitgà mintg'onn ina pitschna rinnada da numns da differentes auturs (cf. AnSR 12, 1898, 381), ma lura chala questa seria, er sch'i dat lura pli tard da temp en temp artitgels che pertutgan numns locals¹².

⁹ Decurtins, *Chrest.* VI, 186–191.

¹⁰ Il text original da J. C. Muoth designescha quest vocabulari sco «*in general idioticon rhaeto-romansch-grischun*», damai en ina furma ch'è pli datiers dal titel actual 'Dicziunari rumantsch grischun' che la furma inditgada da J. A. Bühler.

¹¹ In'emprima emprova para d'esser la *Collecziun da plets romanschs fatta tras Thomas Gross*, AnSR 2, 1887, paginada separadamain dad 1–16 a la fin da questa annada. Davart il proceder cf. l. c. 407s. Questa emprima part va dad Aa–Abd, n'ha dentant gî nagina successiun a mes savair.

¹² Tenor las indicaziuns dad Andrea Schorta, *Rätisches Namenbuch*, Bd. I Materialien, 1939, p. XIII, ha Gion Antoni Bühler procurà per questas rinnadas tras scolars da la scola chantunala. Schorta inditgescha rinnadas per 57 vischnancas, incl. trais vischnancas tirolaisas, quai che corresponda circa a quai ch'è vegnì publitgà en quests emprims 6 toms da las 'Annalas'.

Las Annalas han gî in grond success ils emprims onns. Igl ha bain dà pitschens retards, notads en las prefaziuns dal ‘comité’. Uschia è cumparî l’onn 1892 gist duas annadas, quella da l’onn 1891 il mars e quella dal 1892 il december. Igl è lura er las sulettas ch’han ‘be’ 313 e 322 paginas; per ordinari han ellas 350 e dapli, almain fin l’annada 12. Davent da l’onn 1892 datti er ina «*commissiun redacziunala da treis commembers – consistenta dals sgrs. Farrèr, Poult e dal president*» per accelerar las lavurs per las Annalas. Er il dumber da commembers è creschì cuntinuadamain levet sin 418 l’onn 1896. Ma la vigilia da Nadal 1897 è il president da la SRR e cun quai er redactor da las Annalas J. A. Bühler mort, quai ch’ha gî per consequenza, che las Annalas n’èn betg cumparidas quel onn. Ses successur è daventà Andrea Vital, ch’era entrà pir il 1896/97 en il ‘comité’, ma directamain sco vicepresidente. El era da quel temp en la regenza dal chantun Grischun sco chau dal departament d’educaziun. El ha er gist procurà per l’emprim «*Register general dellas Annalas*» (AnSR 12, 1898, 375–381) che dat ina buna survista da las publicaziuns dals emprims 12 volums da las Annalas e cun quai er da la lavur da J. A. Bühler sco president da la SRR e surtut er responsabel principal per las Annalas. Ils pli blers titels chatt’ins sut «*Material istoric, litteraric e linguistic*» (l.c. 378–380), che cuntogna surtut ediziuns da texts pli vegls da tut ils genres numnads. Els blers da quests texts n’èn dentant betg fitg lungs, ed in fitg impurtant per l’istorgia dal rumantsch cumpiglia be ina pagina, *Raetoromontsch de 1394* da G[iachen] C[aspar] M[uoth] (AnSR 8, 1893, 254)¹³. Els auturs ils pli frequents en questa rubrica èn J. C. Muoth (13), H. Caviezel (10), P. A. Vincenz (6), tut auturs enconuschents per lur interess per texts istorics. Ma er ils pli frequents auturs da poesias da quels onns gjaudan anc adina in bun num: Alfons Tuor cun 85 poesias¹⁴, J. A. Bühler cun 21, Giovannes Mathis cun 18 e Peider Linsel (incl. P. J. Derin) cun 15. Sin quest sector ha damai la SRR gî in success eclatant.

Ma gist il 1897, l’onn da la mort da ses imprim responsabel J. A. Bühler, han las Annalas survegnì concorrenza tras «Igl Ischi, Organ della Romania (Societat de Students Romontschs), edius de Dr. C. Decurtins». La ‘concorrenza’ n’è betg vegnida vesida gugent da tuts, er betg da Sursilvans. Giachen Michel Nay scriva p. ex. (AnSR 17, 1903, 274)

¹³ Il text è datà da l’editur da quel, P. Basilius Schwitzer, *Urbare der Stifte Marienberg und Münster, Tirolische Geschichtsquellen* 3, 1891, p. 249, cun ils 2 da zercladur 1389, quai che fiss la dataziun correcta, cf. Ricarda Liver, *Manuel pratique de romanche, sursilvan – vallader*, 2019 p. 102 Ann. 27.

¹⁴ Tuttas en AnSR 12, 1898, 169–234, cun il titel *Poesias sursilvanas*, en ina stampa in pau pli cultivada ch’il rest da quest volum. Ellas èn er cumparidas separadamain, anc cun dapli ornamentica.

Pertgei possedan ils romontschs dus organs, che persequiteschan il moderm (sic) intent. Ei quei necessari ed avantagius? Fuss ei forsa buca megler, sche las 'Annalas' ed igl 'Ischi' seunessen e luvrassen maun en maun – viribus unitis.

El è lura er stà consequent e n'ha publitgà nagut en 'Igl Ischi'. Ils emprims onns n'han las 'Annalas' en tutta cas betg patì da questa concorrenza. Ils volums da las Annalas 12 (1898) fin 24 (1910) han per regla pli che 300 paginas, entant che 'Igl Ischi' è cumparì irregularmain tranter l'annada 8 (1904) e l'annada 27 (1940) cun 20 toms en 35 onns, en format pli pitschen e per ordinari cun in dumber da paginas da var 200. Er ils blers auturs sursilvans da las emprimas Annalas èn restads fidaivels a quellas, uschia Alfons Tuor, Giachen Caspar Muoth, Giachen Michel Nay e schizunt Flurin Camathias¹⁵. Ma suenter la mort d'Alfons Tuor (1904) e Giachen Caspar Muoth (1906) vegnan texts litterars e linguistics sursilvans da qualitat effectivamain pli rars en las Annalas. Segiramain er in'influenza sin ils temas e lur dumber en las Annalas ha lura gì la publicaziun dal 'Chalender Ladin' a partir dal 1911. Davent da quel mument cumenzan surtut ils texts litterars ladins a daventar pli stgars en las Annalas, cunzunt sin il sector da la poesia lirica. Il pli fidaivel a las Annalas è restà Chasper Po, e Peider Linsel ha tuttina anc publitgà ina u l'otra poesia en las Annalas er suenter la publicaziun dal 'Chalender Ladin'. Plirs auturs ladins publitgeschan tranter 1911 e 1936 dentant be anc lur ovras pli lungas, surtut dramaticas, en las Annalas, uschia Eduard Bezzola, Clementina Gilli, Jon Guidon e Lina Liun, entant che las ovras pli pitschnas, surtut las poesias, cumparan en il 'Chalender Ladin'¹⁶. La preschientscha da la prosa ladina sa mantegna in pau meglier, surtut grazia a las publicaziuns da Balser Puorger, ch'era da quel temp magister a la Scola chantunala a Cuira ed actuar da la SRR. Anc pli gronda concorrenza survegnan lura las Annalas a partir dal 1921 cun la publicaziun da 'Igl noss sulom', la revista da

¹⁵ Flurin Camathias ha er publitgà blier en 'Igl Ischi', cf. il register per ils emprims 25 onns da 'Igl Ischi' (Igl Ischi 25, 1936, 184–191), entant che 'G. C. Muoth' ed 'Alf. Tuor' èn represchentads be cun trais e quatter texts en 'Igl Ischi'. Ma i dat er auturs sursilvans ch'han publitgà exclusivamain en 'Igl Ischi', sco ch'ins vesa, sch'ins cumpareglia quest register cun il register principal da las Annalas (AnSR 75, 1962, 109–185).

¹⁶ Quai pon ins eruir d'ina vart sin basa dal 'Register general' cumpilà da R. A. Caviezel en AnSR 51, 1937, 309–328, per la litteratura surtut p. 318–325, da l'otra vart sin basa dal *Register 80 onns Chalender Ladin*, cumpilà da Gion Tscharner, 1991. Il register da las Annalas da R. A. Caviezel è il davos ch'è ordinà be tematicamain. En il 'Register general per las annadas 1–75' da Berta Schorta-Gantenbein datti sper il register alfabetic be in 'Register da materias' cun indicaziun dals numers pertutgads en il register alfabetic, uschia ch'igl è vaira stentus da survegnir ina survista da las materias tractadas tranter il 1937 ed il 1962.

l'Uniun rumantscha da Surmeir, e dal 'Per mintga gi', il 'Calender popular per las valladas renanas' a partir dal 1922. I n'è lura er betg da smirvegliar ch'ins na chatta u nagut u tut il pli sporadicamain insatge dals auturs principals dals emprims onns da questas revistas en las Annalas, p. ex. dals auturs surmirans P. Alexander Lozza, Gion Not Spegnas, Giatgen Uffer, u dal redactur dal 'Per mintga gi' Gian Fontana¹⁷. Las annadas da las Annalas 36 (1922) e 37 (1923) tutgan lura er cun 156 e 157 paginas tar las pli satiglias, entant che l'annada 38 (1924) è gia puspè sa restabilida in pau cun 191 paginas.

Ma entant aveva la Societad retoromantscha gia surpiglià dapi in bun temp in'incumbensa supplementara a quella d'edir las Annalas. L'emprima notizia davart quella nova incumbensa chatt'ins en in lieu vaira zuppà, en la *Revaisa del an 1904* da Robert Ganzoni. Vers la fin da quella inditgescha el (AnSR 19, 1905, 329):

Ma nus tuots chi'ns dains fatschögn per nos amo romauntsch savains be memma bain, cha lavurains in se per il raig da Prussia. Pür memma el vo perdand pè d'an in an ed ais, suainter ogni probabilitèd, condanno a perir. La societad retoromauntscha, forsa presentind que taunt, ho decis dad eriger a medem ün monumaint, in fand compiler l'Idioticon da noss principels dialects romauntschs.

En il rapport annual dal 1904 (AnSR 20, 1906, 263) cumpara lura l'emprim sut «Entradas» ina nova rubrica «Subsidi federal 2500.--» e sut «Sortidas» «Expensas per il dizionari retoromansch 5262.65». Davent da quel onn è lura l'expensa per il «dizionari retoromansch», sco quai ch'el ha num fin l'onn 1931, adina il post d'expensas il pli grond en il rapport finanziel da la SRR, ma en general vegn quel er cuvert cun il pli grond post da vart da las entradas, ils «Subsidis». Ma pir en las Annalas 22 rapporta Florian Melcher pli detagliadamain da «*L'idioticon retoromauntsch*» (AnSR 22, 1908, 313–323). Da quest artitgel resorta cleramain il puntg da partenza ed il scopo da questa interpresa. Da la lingua rumantscha vegn ditg: «*Ün so uossa generelmaing, ch'ella suot tēlas circostanzas ais destinada a murir, ed üngün chi ho eir be ün po fundamaint, neir il meglder rumauntsch, s'impaisa alla possibilitèd, schi niauncha alla probabilitèd, da pudair cun success svier il prievel imnatschant.*» (l. c. 315). Il scopo è damai da rimnar «*scha pussibel ais tuot il materiel linguistic avaint maun*». Uschia

¹⁷ Quai vala er pli tard per auturs sco Gian Peider Thöny, Peder Cadotsch u Flurin Darms. Gist questas duas revistas han absorbà bunamain cumpletamain la litteratura da lur regions, uschia ch'ellas n'èn apaina represchentadas en las Annalas.

vegn la lingua «*per saimper conserveda in ün'ovra, chi spordscha allas generaziuns chi haun da gnir cugnuschentschas precisas d'ella, e salva taunt per filologs cu per istorikers ün materiel pü cu rich ed interessant d'üna venerabla e bella lingua, steda tschantschada e mantgnida dals descendents dels vegls Rumauns pü cu 2000 anns nellas muntagnas e valledas reticas.*» Per in public fitg vast n'è questa ovra damai betg stada concepida, ed actualmain èsi da temair che almain ils filologs 'morian' anc avant ils Rumantschs. Ma i vegn tuttina er exprimì la speranza, «*cha quaists ed oters avantachs d'ün idiotiocon retorumauntsch as preschain-tan dappertuot e güdan a der forza e vita a nossa chera favella auncha per bgers ans.*»

Co che la SRR è vegnida tar questa incumbensa n'inditgescha Florian Melcher nagliur, er betg en ses emprim «*Rapport generel*» che tracta il temp «*dels prüms December 1904 fin als 31 december 1912*» (AnSR 27, 1913, 277–290). I vegn mo ditg: «*Cò as mettet sigr. Dr. Planta in relaziun directa culla soprastanza della società retoromantscha*». Ma la rolla decisiva ha segiramain giugà il president da quella societad, Andrea Vital, sco ch'i resorta lura dal «*Vorwort*» da Jakob Jud a l'emprim fascichel dal «*Dicziunari rumantsch grischun*» (DRG I, 4), scrit il 1938¹⁸. El ha, sco anteriur chau dal departament d'educaziun dal chantun Grischun e da quel temp cusseglier nazional, procurà per la finanziaziun e l'organisaziun da questa ovra. El è segiramain stà il president il pli activ da la SRR, er sche betg tuttas sias activitads han gì success. El ha surpiglià il presidi da la SRR en in mument impurtant, suenter la mort da J. A. Bühler, ch'era stà fin là il 'motor' da las differentas societads retoromantschas. Igl avess er pudì capitar che er questa terza fundaziun fiss ida ad aua, cunzunt che l'emprima uniun regiunala, la 'Romania', era gist vegnida fundada il 1896. El ha damai segirà la cuntinuaziun da la societad ed er gist dà in nov schlantsch a quella. Il 1904 ha el segirà a quella sia incumbensa principala, l'edizium dal Dicziunari rumantsch grischun. Il 1919 ha el purschì maun a la fundaziun da la Lia rumantscha ed ha presidià la sesida da fundaziun da quella orga-

¹⁸ Il num era vegnì midà l'onn 1932, cf. il «*Rapport per l'an 1932*» da Chasper Pult en AnSR 47 (1933) 248. La denominaziun e la scripziun varieschan in pau. «*Dicziunari Rumantsch Grischun' cun la scurzida DRG*» inditgescha Chasper Pult en ses rapport, 'dicziunari rumantsch-grischun' chatt'ins a la p. 257 l. c., 'idioticon retoromauntsch' a la p. 256 l. c. La furma 'dicziunari retoromauntsch' vegn duvrada fin 1940 en las glistas da suprastanza, cumissium filologica e redacziun (AnSR 54, 1940, 315). Dal 1937 davent vegn duvrà la scripziun 'Dicziunari rumantsch grischun'; er en l'emprim volum dal DRG, e davent dal 1973 lura la varianta 'Dicziunari Rumantsch Grischun', sco usità en context tudestg.

nisaziun¹⁹. Questa fundaziun ha lura er puspè gî consequenzas per la concepziun dal Dicziunari rumantsch grischun, sco in artitgel da Robert Planta dal 1922²⁰ demussa. En quest artitgel vegn il scopo dal dicziunari mess gist pervia da la fundaziun da la Lia rumantscha en in nov connex. Planta numna «*in'entira retscha de miras specialas, las qualas selain divider en talas, che surveschan alla veta, alla practica, e talas, che surveschan alla scienza, alla teoria.*»

Miras practicas, che pon era vegnir numnadas patrioticas, ein:

- 1. rinforzar ed animar la carezia per il lungatg mumma e cheutras era fortificar il lungatg sez;*
- 2. influenzer il lungatg oral e scret arisguard puritad, vigur, originalitad, vivacitad dell'expressiun, aschibein ella tscharna dils plaid sco ella fraseologia; eav.*

Las 'miras praticas' stattan uss sco emprimas, e las scientificas vegnan pir sco secundas. E dal rumantsch hai uss num (l. c. 135):

Il pessimisem visavi agl avegnir, ch'era aunc da cuort ualti dera-saus tiels Romontschs, ei cedi ad in optimisem pleins speranza, dapli che la Ligia Romontscha, fundada entras signur Giachen Conrad, a contonschiu tont spert ils pli bials success.

Ma quest optimisem ha lura er manà a discussiuns davart il 'lungatg explicativ' dal DRG. Chasper Pult aveva publitgà *Alchiüns artichels da prova* per vallader (AnSR 31, 1917, 229–282). El aveva bain inditgà là (l. c. 231), che «*il text descriptiv ed explicativ in ella sturess esser scrit in üna da nossas linguas grandas letterarias svizzras, incletta da tuots*», senza dentant numnar questa lingua per num²¹. Ma primo n'aveva probablmain nagin prendì conuschientscha da questa indicaziun, e secundo eran ils temps sa midads entant. Planta ha perquai er stuì defender il diever dal tudestg sco linguatg explicativ en ses artitgel cità sura, che sa basa sin in referat fatg en ina seduta communabla da la suprastanza da la SRR e da la cumissiun filologica. «*Be invidas as decidet la randunanza d'am dar l'incaric (...) da compilar ün pêr provas da quaist gener per podair lura*

¹⁹ Cf. AnSR 58, 1944, p. 11 e Gion Lechmann, *Rätoromanische Sprachbewegung, Die Geschichte der Lia Rumantscha von 1919 bis 1996*, 2005, p. 93.

²⁰ Robert Planta, *Mira e fuorma digl idioticon retoromontsch*, AnSR 36, 1922, 123–135; l'essenzial er cità en DRG I,6.

²¹ «*Quala lingua svizzra chi ai quella 'incletta da nus tuots etc.' sa minchiün*» vegn lura precisà en: Chasper Pult, *Artitgels da prova cun text explicativ tudais-ch*, AnSR 36, 1922, 136.

discuter eir sur dad ellas.» scriva Chasper Pult, ch'aveva gi d'exequir l'incumbensa, en quel connex (AnSR 36, 1922, 136), e che l'aveva era fatg be navidas, sco ch'i resorta da ses rapport. Cun quai para la decisiun per il tudestg sco 'linguatg explicativ' dad esser stada acceptada, cun la consequenza ch'il Dicziunari rumantsch grischun cuntegna dapli text tudestg che text rumantsch, sco ils blers auters vocabularis rumantschs dal reminent er.

Almain l'ideologia da la funcziun dal DRG è damai sa modifitgada entaifer paucs onns, betg il davos er entras l'operar dad Andrea Vital. Impressiu-nants èn dentant er il dumber e la qualidad scientifica da las publicaziuns dad Andrea Vital en las Annalas²² sezzas. Ellas cumpiglian d'ina vart la rimnada e publicaziun da las chanzuns popularas ladinhas, inclusiv prover-bis, reglas da purs e rimas d'uffants, da l'autra vart er in dumber da texts pli vegls u pli novs. Numnà spezialmain saja la biografia e l'ediziun dals texts da Zaccaria Pallioppi, ina da las paucas ediziuns da texts d'auturs dal 19avel tschientaner ch'ins po anc duvrar ozendi per la lavur scientifica, entant che autras cuntegnan tantas intervenziuns da l'editur, ch'ins sto turnar als texts oriunds per talas lavurs. Er las autras biografias d'auturs ladinhas èn fitg infurmativas. Fitg interessants èn plinavant ses artitgels davart l'ortografia, er sch'el n'è betg vegnì da spendrar l'ortografia da Pal-lioppi en las «Controversas ladinhas» davart l'ortografia da quel temp. Ma igl è bain pussaivel che questas cuntraversas han manà a la demissiun da Vital sco president da la SRR il 1925. Ils dus davos onns da ses presidi ha el dentant anc edì la dissertaziun da Florian Melcher, *Furmaziun nomina-la nel idiom d'Engiadin'ota*²³, en las Annalas, malgrà che Florian Mel-cher aveva inizià la refurma ortografica e cun quai er las dispitas ortogra-ficas ladinhas cun ses referat ed artitgel *Davart vschins e fulasters nella lingua retorumauntscha* (AnSR 20, 1906, 197–217). Ma suenter il 1925 n'ha el publitgà nagut pli, almain en las Annalas ed en il Chalender ladin. El è mort pir dal 1942 ed ha survegnì in pitschen necrolog en las Annalas (AnSR 58, 1944, 5–11), ch'el aveva redigì durant ils 27 onns da ses presidi. J. A. Bühler era vegnì tractà meglier en quel grà.

Il successur da Vital è daventà Jachen Luzzi, ch'era stà cassier davent dal 1916 ed in frequent contribuent tant da las Annalas che dal Chalender la-din. Er el ha surpiglià il presidi plitost en in temp da crisa. Las Annalas n'avevan betg pli blers collavuraturs, e lavurs linguisticas e litteraras im-purtantas na chatt'ins apaina en quellas da quel temp, cun excepziun da la

²² Per il dumber ed ils detagls cf. il «Register general per las annadas 1–75», AnSR 75, 1962, 178s.

²³ I. part AnSR 38, 1924, 119–179; II. part AnSR 39, 1925, 1–43. L'original era vegnì scrit il 1904 per tudestg, ma il text è vegnì transponì en puter per questa ediziun.

dissertaziun da Melcher numnada sura. Plinavant cumenzav'ins plaun a plaun er a dubitar da l'interpresa dal DRG, che n'aveva anc purtà nagins fritgs vesaiVELs, malgrà pli che 20 onns lavur vi da quella. Ina resposta a quels dubis davart da ses redactur Chasper Pult è lura er da chattar gia en ina da las emprimas Annalas sut la responsablada da Jachen Luzzi (AnSR 41, [1927], 162–181). Il redactur vul bain er el publitgar il pli svelto pussaivel, «Ma ... *quaists früts ston esser madiüers!*» (l. c. 181). E gliez ha anc duvrà in pau temp. Ma quai che pertutga las Annalas è Luzzi vairamain vegnì da recuperar in pau il terren perdì dapi ils 1922 durant ils onns da ses presidi. Quel ha el surdà ils 1934 a Robert Ganzoni, da quel temp chau dal Departament d'educaziun e sanada dal chantun Grischun. Ganzoni aveva surpiglia questa incarica cun la cundiziun da betg avair da s'occupar cun la redacziun da las Annalas (cf. AnSR 77, 1964, 162), uschia che Luzzi è daventà l'emprim redactur da las Annalas independent dal presidi da quella. Questa separaziun da las incumbensas da president e redactur è lura daventada usuala, e davent da l'annada 52 (1938) vegn la redacziun er inditgada sin la pagina da titel.

Il 1935 ha la SRR pudì festivar ses 50avel anniversari, quai ch'ha lura er già repercussions en las Annalas²⁴. La 50avla annada ha er survegnì ina nova furma exteriura, l'enconuschenta cuverta grischa cun il capricorn sisum entamez. Davent da la 52avla annada (1938) survegn lura er il dies l'indicaziun da l'annada e da l'onn, ina furma ch'è vegnida mantegnida fin l'annada 105 (1992). L'onn 1937 ha la SRR er survegnì novs statuts per sursilvan e ladin²⁵. Quai che pertutga l'intent concernent il linguatg ha l'art. 1 survegnì las pli grondas midadas. El sa cloma uss (l. c. 224):

Combat per il manteniment e la preservaziun dil lungatg mumma, il pli vegl lungatg della tiara. Cultivaziun da quel en ses idioms specials, encurend d'avischinar quels in a l'auter sco era d'evitar in memia grond spargliament de forzas, mieds e publicaziuns.

Ma igl ha lura er dà in nov artitgel 3:

Compigliaziun ed ediziun dil Diczionari Romontsch Grischun (Idioticon) e promoziun d'autras semglientas lavurs scientificas en favur dil lungatg, de sia derivonza ed historia.

²⁴ Cf. Jachen Luzzi, *Qualchosa davart la Società Retorumantscha e seis operar in tschinquant'ans*, AnSR 50, 1936, 1–5; R. Olaf Tönjachen, *La fundaziun, ils fundatuors e l'istorgia da la Società Retorumantscha*, AnSR 51, 1937, 1–19.

²⁵ Els èn vegnids publitgads pir en AnSR 55, 1941, 221–23 (versiun sursilvana) e 224–26 (versiun valladra).

Las Annalas han dentant cumenzà a sentir il «*grond spargliament de forzas, mieds e publicaziuns*», almain quai che pertutga la grossezza da las singulas annadas, ma en media 250 paginas cuntegnan ellas tuttina anc, grazia a differentas traducziuns da dramas in pau pli lungs. L'onn 1938 è en pli stà caracterisà da bleras autras lavurs en connex cun la preparaziun e la votaziun dal pievel svizzer davart la renconuschientscha dal rumantsch sco linguatg naziunal, ch'èn dentant succedidas sut l'egida da la Lia rumantscha e n'han apaina gì repercussions en las Annalas²⁶. Pli impurtant per la SRR e sias stentas per il rumantsch è dentant stà, ch'il Dicziunari rumantsch grischun ha finalmain cumenzà a cumparair il favrer 1939, sco ch'i resorta dal «rapport pigl onn 1939», scrit dad Andrea Schorta (AnSR 44, 1940, 301–310). Quel era daventà segund redactur dal DRG l'onn 1935 (AnSR 51, 1936, 268). Ma deplorablmain è Chasper Pult mort il medem onn, uschia che l'interpresa è puspè vegnida retegnida in pau. I n'è er betg reussì immediat dad engaschar in successur. Dal referat ed artitgel²⁷ a chaschun dal 50avel anniversari dal DRG resorta, che Mena Wütrich-Grisch ha fatg part da la redacziun dal 1942 e 1943, Alfons Maissen dal 1944–46; els èn lura er numnads sin la cuverta da titel dal 1. volum dal DRG. In segund redactur pli stabel hai dà pir davent dal 1956, Alexi Decurtins, ch'è er daventà il successur dad Andrea Schorta sco chairedactur. Ma quai pertutga lura gia l'istorgia dal DRG. La SRR è purtadra da quel ed el è collià organisatoricamain e surtut finanzialmain cun la SRR²⁸, ma el ha survegnì pli u main da l'entschatta davent in'atgna rubrica per ses rapports, sco quai ch'ins po vesair sin basa dals differents registers. L'istorgia da questa instituziun pon ins damai er tractar separadamain sin basa da las Annalas.

Ma las Annalas han cumenzà a far problems. Entant che las contribuziuns dals commembers, ch'èran identics cun ils abunents da las Annalas e che pajavan 5.-- fr. ad onn, avevan purtà l'onn 1915 in maximum cun 3'465.45 (AnSR 30, 1916, 318), eran questas entradas sa sminuidas fin l'onn 1935

²⁶ Peider Lansel ha translà il discurs da Phillip Etter a Turitg ed il messadi dal Cussegl federal en AnSR 52, 1938, 17–64, ed ils resultats da questa votaziun vesaiVELS a l'Exposiziun naziunala dal 1939 èn vegnids tractads dad Edgar Piguet-Lansel, *Il Rumantsch a l'Exposiziun Naziunala, Turich 1939*, AnSR 54, 1940, 229–244. Sin basa da quest artitgel n'èn quels betg stads dal tut persvadents.

²⁷ Andrea Schorta, *Tschinquant'ans Dicziunari rumantsch grischun*, AnSR 68, 1954/55, 230–247.

²⁸ En il «*Rapport presidial per l'an 1956*» vegn inditgà: «Ün reglamaint relaschà da la supranza da la SRR per il Dicziunari rumantsch grischun regla tuot las dumandas da principi e natüra generala per ün bun andamaint da l'ouvra.» (AnSR 70, 1957, 218). Quest reglament n'hai jau dentant betg chattà en las Annalas.

sin 2087.10 fr. (AnSR 51, 1936, 274). Il 1938 eran ellas crudadas cun 1982.20 sut 2000.-- fr. u 400 commembers pajants, entant che la stampa etc. dals 600 exemplars aveva custà 2'952.70 (AnSR 53, 1939, 209). Davent dal 1942 van lura las contribuziuns dals commembers directamain a la stampa (AnSR 57, 1943, 221), uschia che questa 'controlla' sin basa da las entradas n'è betg pli pussaivla. Pir davent dal 1960 vegn lura la «*Vendita Annalas, ultima annada*» puspè inditgada tar las entradas. Per l'onn 1960 ha quella purtà 2007.25 fr., per l'onn 1961 2432.05 fr., anc adina cun in pretsch da 5.-- fr., sco il 1886. Ma entant custava la stampa er bler dapli; 8693.30 fr. per il 1960, 7273.71 fr. per il 1961 (AnSR, 75, 1962, 197). Effectivamain han las Annalas in dumber pli restrenschi da paginas a partir dal 1941. Ma grazia a singuls artitgels pli lungs, sco l'ediziun da *La chianzun dalla guerra dagl Chiaste da Müs* da Gian Travers dad Andrea e Berta Schorta-Gantenbein (AnSR 56, 1942, 7-60), *Il Muossavia dramatic, part sursilvana* da Guglielm Gadola (AnSR 60, 1946, 130-208), u translaziuns da tocs da teater sco «*Preciosa*» (AnSR 62, 1948, 5-74) u *Clau Maisen* (AnSR 63, 1949, 92-206), omaduas da Carli Fry, stattan er quellas annadas en in rom da las publicaziuns da las uniuns regiunalas, 'Igl Ischi' ed il 'Chalender Ladin', ma quellas èn tematicamain bler pli variadas.

Davent dal 1940 chatt'ins en ils rendaquints da la SRR er entradas da subvenziuns per autras publicaziuns che las Annalas ed il DRG. Per l'onn 1940 vegn inditgà sut 'Entradas': «*Contribuziun della 'Pro Helvetia' a favur stampa G. Tell frs. 2000.--*»²⁹ (AnSR 55, 1941, 291). Per l'onn 1941 (AnSR 56, 1942, 229) vegn registrà 6500.-- fr. entradas per *Sulom patern* (BR 5030), 1500.-- fr. per *Cudesch da chant* (BRM 2756) e 1075.-- fr. *Dret penal* (probablmain BR 2680). Er ils onns che suondan datti talas entradas, per il *Cudesch da tarablas e Teater rumantsch*, lura dentant er dals «*Eredis prof. B. Puorger per stampa ediziun spec.*» (AnSR 58, 1944, 245). Effectivamain ha la SRR edì ils 1952 e 1953, ensemen cun l'Uniuon dals Grischs, las ovras da Balser Puorger en dus toms (BR 4078) sin basa dals imports retschavids da ses ertavels. Ils 1954 e 1956 suondan sin ina basa finanziaria sumeglianta las ovras da Schimun Vonmoos (BR 5686). Ma ina vaira politica da publicaziun na para la SRR betg d'avair gì da quel temp. I n'è er betg pussaivel da giuditgar, schebain questas publicaziuns supple-

²⁹ Da tge stampa ch'i sa tracta, n'è betg stà d'eruir cun segirtad. La BR inditgescha per quel temp ina traducziun valladra e sursilvana da *Das alte Urner Spiel vom Tell. Aus dem Jahre 1512*, publicadas sco separat dal Fögl ladin e da las Annalas 58 (= AnSR 58, 1944, 44-53), cf. BR 5542.5543.

mentaras èn stadas d'avantatg u da dischavantatg per la cassa da la SRR; per ils onns 1946 e 1947 manca il rendaquint.

Il 1949 è il redactur da las Annalas, Jachen Luzzi, mort en uffizi. Sia incumbensa ha Jon Semadeni surpiglià a partir dal 1950. Cun quest redactur survegnan las Annalas ina clera predominanza litterara, cun texts da Donat Cadruvi, Leonard Caduff, Andri Peer e Jon Semadeni. En pli cumenza Andrea Schorta quel onn cun la publicaziun da las *Funtanas da dret rumantschas*, ch'augmentan regularmain il dumber da paginas da las Annalas³⁰. Ma il 1954 e 1955 cumpara tuttina be ina annada per omadus onns, er sche quella è cun 310 paginas in pau pli voluminusa che sias predecessuras. Perquai e pervia dal numer mancant l'onn da la mort da J. A. Bühler èn las Annalas quest onn pir tar il numer 123 empè dal 125. Da problems cun las Annalas relatan er ils emprims Rapports dals presidents da la SRR ch'èn vegnids publitgads; quel dal president partint Robert Ganzoni (AnSR 69, 1956, 199–204) e dal nov president Nicola Gaudenz (l. c. 204–206). En il medem volum è er da chattar in «*Regulativ per mans da la redacziun*» vaira restrictiv. «*L'extensiun maximala da las Annalas vain fixada a quindesch archas*» (= 15x16=240 paginas) e *duai cuntegnair trais parts: in'emprima per la producziun litterara nova (96 paginas), ina segunda per lavurs istoricas, linguisticas, e folcloristicas (96 paginas) ed ina terza part cun rapports da las differentas uniuns (48 paginas)* (l. c. 246–248). Ellas han da nov dus redactors, in ladin ed in sursilvan, numnamain Töna Schmid e Donat Cadruvi. Questa annada sa tegna vaira bain vi dal regulativ. Ella porta er per l'emprima giada rapports da las differentas uniuns, e quai praticamain exact sin las 48 paginas reservadas a quest intent (l. c. 199–248). Ma senza questas paginas e las 50 paginas 'Funtanas da dret rumantschas' avess er questa annada be 138 paginas.

Questa successiun da las parts resta lura er en las proximas Annalas, ma la proporziun da las parts sa mida dad annada ad annada. Ma grazia als rapports annuals, er dal president da la SRR, survegn ins uss er ina survista da la lavur da quella e da las autras uniuns. Davent da las Annalas 73 (1960) cumpara il rapport annual da la Lia rumantscha separadamain a la fin, davent dal 1961 er en atgna paginaziun. En quel rapport vegn er il

³⁰ L'annada 65 (1951) avess senza las «*Funtanas da dret rumantschas*» be 132 paginas. Per la publicaziun da quellas survegniva la SRR subsidis dal chantun Grischun, sco ch'i resorta dals 'Rendaquints' dals onns correspundents. Usualmain èn quels sut 1000.-- fr., ma l'onn 1953 è vegnì vitiers in import da la Confederaziun da 15'000.-- fr. (AnSR 69, 1956, 242).

rapport da la 'Società retorumantscha' integrà. Er la derasaziun da las Annalas è puspè vegnida pli gronda. Entant che la «*Vendita Annalas, annada 54/55 (LXVIII)*» ha appurtà be 1858.45 (AnSR 70, 1957, 220), ha quella da las Annalas 57 già appurtà 2'463.55 (AnSR 71, 1958, 273), surtut grazia al cassier, Otto Vital (l. c. 272). Cun questas midadas cumenza er il volumen da las Annalas puspè a crescher, grazia a las 'Funtanas da dret' ed ils 'Rapports annuals', e va lura svelt sur las 240 paginas previsas en il regulativ, entant che las tematicas e la qualitad dals artitgels turnan puspè enavos al temp avant la redacziun da Jon Semadeni. Per il 1958 remartga il president in deficit da 2253.65, malgrà ina subvenziun da la Lia rumantscha da 1500.-- frs. ed entradas d'ina «*Part funtanas da dret*» da 1863.-- fr. (AnSR 72, 1959, 110s.) L'annada 72 (1959) turna er puspè enavos ad ina maschaida cumpletta da litteratura e lavurs pli scientificas; ils 'Rapports annuals' stattan avant las 'Funtanas da dret', e questas duas rubricas cumpiglian 290 da las 398 paginas, uschia ch'i resta anc 108 paginas per artitgels specifics³¹. Ma deficitara resta la revista. L'annada 74 (1961) fa lura puspè ina nova emprova d'ina structuraziun tenor il regulativ, ma senza success durabel per il mument.

En l'annada 75 (1962, 109–185) vegn publitgà in nov «Register general per las annadas 1–75» cumpilà da Berta Schorta-Gantenbein, fitg probabel l'artitgel che vegn duvrà il pli savens da tut quels cumparids avant e suenter en questa revista. Auter ch'ils registers pli vegls, ch'èn ordinads tenor tematicas, è quel ordinà alfabeticamain ed ils differents chavazzins èn numerads, 1013 numers en tut. En quel chatt'ins lura fitg spert tut las publicaziuns dals blers auturs dad artitgels en las Annalas. Perencunter inditgescha il register da materias be ils numers dal register, uschia ch'igl è fitg difficultus da survegnir ina survista. Perencunter pon ins far uschia fitg spert statisticas, perquai ch'ins sto mo quintar ensemen dumbers. La 'Belletristica' ha 91 chavazzin, 'Dramas' 98 ed ina u pliras 'Poesias' chatt'ins en 310 lieus en las Annalas fin il volum 75. Sut 'Linguistica' chatt'ins be 61 chavazzin, ma sut quest chavazzin vegn anc renvià a 'Rumantsch', nua ch'igl ha anc ina giada 28 chavazzins. Ma i resorta tuttina cler, che la litteratura ha bler dapli chavazzins che la linguistica ed er che tut las autras tematicas; litteratura na duessi damai betg mancar als Rumantschs. Malgrà in dumber da paginas reducì cuntegnan questas Annalas tuttina anc la publicaziun d'in referat ch'ha provocà ina guerra ortografica bunamain

³¹ La paginaziun va suenter la p. 126 ed in feagl vid a la p. 193, uschia ch'il dumber da paginas n'è betg gist 463, sco che la davosa pagina numerada inditgescha.

uschè vehementa sco l'artitgel cità da Florian Melcher *Davart vschins e fulasters nella lingua retorumauntscha* (AnSR 20, 1906, 197–217), numadamain quel d'Andrea Schorta, *L'avischinaziun ortografica* (AnSR 75, 1962, 96–102). La fin da questa publicaziun pudess ins er anc reactualisar ozendi en ina situaziun sumeglianta: «*Aber der grosse Moment findet ein kleines Geschlecht!*» (l. c. 102). A la fin da questa annada stat er anc la versiun ladina dals statuts sut il titel «*Revisiun parziala dals Tschantamaints da la Società retorumantscha (SRR)*» (AnSR 75, 1962, 191). Ils emprims trais artitgels n'èn betg vegnids midads fundamentalmain, uschia che questa revisiun n'ha gî naginas repercussions sin la lavur da la SRR per la retoromanistica. Ma tenor l'art. 4 vala da nov: «Sco commember da la SRR vain admiss michün chi abunescha las *Annalas opür il Dicziunari rumantsch grischun.*» Tge repercussions che questa midada ha gî sin il dumber da commembers da la SRR n'è betg stà d'eruir³² directamain.

En scadin cas cuntinuan las *Annalas* pli u main sco fin qua, senza separaziun tematica dals artitgels. Redactur sursilvan è davent il 1962 Felici Maissen, suenter che Donat Cadruvi aveva demissiunà sco redactur suenter dus onns ed er Paul Tomaschett aveva remess sia incarica suenter be trais onns. L'onn 1963 datti era ina midada da president; Gion Deplazes daventa successur da Nicola Gaudenz, mort en uffizi. L'onn 1965 è l'import per las *Annalas* vegnì auzà da 5.-- sin 8.-- fr. (AnSR 79, 1966, Rapport annual 1965, p. 13), quai ch'ha lura er gî repercussions sin il retgav da la vendita da quellas; quel è s'augmentà da 2989.85 per l'onn 1964 a 4681.25 per l'onn 1965 (l. c. 177). Grazia a la prepublicaziun da las 'Funtanas da dret' dad Andrea Schorta, che cumparan vaira regularmain da AnSR 77 (1964) a AnSR 84 (1971) e la traducziun da *Durich Chiampell, Descripziun topografica da la Rezia alpina* da Men Bazzell e Men Gaudenz³³ vegn il dumber da paginas puspè pli grond. Ma cur che la seria da las 'Funtaunas da dret' va a fin, datti in pèr onns plitost maghers per las *Annalas*. Ils texts litterars vegnan er dal main, e las *Annalas* 86 (1973) ed 87 (1974) na cuntengnan nagins texts litterars. Schebain quai è in svilup vulì, è grev da giuditgar. Ma en scadin cas inditgescha il president da la SRR da quel temp, Gion Deplazes, en ses rapport per l'onn 1967: «*Nossas miras*

³² La «*Glista da commembers da la SRR*» publicada per l'onn 1959 (AnSR 73, 1960) inditgescha 509 commembers. Las entradas per las *Annalas* dal medem onn muntan a 2940.45, quai che laschass schizunt supponer 588 abunents. La «*Glista da commembers da la SRR*» dal 1965 inditgescha 560 commembers (AnSR 78, 1965, 194–206), uschia che questa midada da commembranza n'ha betg gî grondas repercussions.

³³ AnSR 79 (1966) – AnSR 90 (1977). Per ils detagls vesair il «*Register general per las annadas 76–100*» da Hans Jürg Herren, AnSR 101, 1988, p. 181.

schain pli e pli expressivamein silla vart scientifica. Nus cartein d'astgar far quei, essend che la Ligia Romontscha e sias autras societads affiliadas tgeran ils ulteriurs camps romontschs». (AnSR 81, 1968, Rapp.LR 14).

Ina midada pli fundamentala per las Annalas datti cun l'annada 87 (1975). Quel onn surpiglia Jachen Curdin Arquint la successiun da Töna Schmid sco redactor ladin. Cun questa annada survegnan ils differents artitgels da las Annalas puspè ina structura tematica, sco quai ch'ella fiss en sai stada prevista en il regulativ cità dal 1956. Las Annalas 87 ed 88 èn deditgadas ad Andrea Schorta e cuntengnan perquai er differents artitgels, «*bein per l'emprema gada (...) era lavurs en lungatg tudestg*» (AnSR 89, 1976, Rapp. LR 13), dad auturs che publitgeschan uschiglio betg en las Annalas, sco Siegfried Heinimann, Johannes Kramer, Heinrich Schmid, Iso Baumer e Ricarda Liver, tut romanists enconuschents u daventads enconuschents pli tard. En las Annalas 87 datti er puspè ina part pli gronda sut il chavazzin 'Litteratura', ma gia en las Annalas 88 resti lura per quella rubrica be 13 paginas litteratura originala, dentant tuttina anc 40 paginas sut 'Critica litterara'. Igl è cler che la qualitat da questas duas annadas n'ha betg pudì vegnir mantegnida, cur ch'ils Rumantschs èn puspè stads tranter pèr, ma las rubricas han tuttina pudì sa spender fin a las Annalas actualas. Ma la litteratura originala resta fitg stgarsa en las Annalas, e quai fin ozendi. Quai stat segir er en connex cun la revista *Novas litteraras* e surtut cun sia successura, *Litteratura, Novas litteraras* che cumenza a cumparair dal 1978 e che daventa il periodic spezialisà per la litteratura rumantscha contemporanea. Davent da l'annada 96 (1983) vegnan lura er lavurs scientificas davart la litteratura messas sut quest chavazzin, e talas lavurs vegnan pli e pli frequentas en il decurs dals proxims onns.

Per l'onn 1975 po il president da la SRR, Gion Deplazes, rapportar: «*Ils 7 da zercladur ha nossa SRR astgau retscheiver il premi Ossian sco reconuschientscha per sia stenta e prestaziun en favur dil lungatg romontsch*» (AnSR, 89, 1976, Rapp.LR 15). Quel è daventà puntg da partenza per ina nova seria da publicaziuns da la SRR, la Romanica Rætica (=RR). Cun l'import da quest premi, 20'000.-- DM, ha la SRR organisà ina 'Scuntrada d'informaziun e studi' a Cuir il 1977 ed ha gist edì cun questa chaschun l'emprim tom da questa retscha, ils Studis romontschs 1950–1977, in manual bibliografic, ch'inditgescha tut quai ch'è cumparì durant quels 27 onns davart linguatg e litteratura rumantscha, istorgia e folcloristica, damai davart ils champs usuals da las Annalas e la SRR. La seria è lura vegnida cuntinuada cun in tom da register tar l'emprim volum l'onn 1978, ina lavur davart la sintaxa rumantscha da Jachen Curdin Arquint il 1979 ed il renumà *Manuel pratique de romanche, sursilvan – vallader* da Ricar-

da Liver il 1982, che vegn surtut duvrà a las universitads.³⁴ La seria è vegnida cuntinuada en moda e maniera irregulara. Ils volums 5–15 han dà d'ina vart la pussaivladad a differents doctorants ch'han scrit lavurs davart il rumantsch da publitgar lur dissertaziun en questa seria, da l'autra vart er da publitgar las retschertgas d'in project dal Fondo naziunal e reedir ils artigels dad Alexi Decurtins ed Alfons Maissen mintgamai en dus volums.³⁵

Ma er las lavurs currentas n'èn betg vegnidas emblidadas. Il 1979 survegn la SRR novs statuts e las Annalas in nov regulativ (AnSR 92, 1979, 213–218). Ils intents che pertutgan il linguatg restan ils medems en ils novs statuts, ma l'ediziun dal DRG vegn uss en il segund artigel, e l'ediziun da las Annalas pir en il terz. En quest artigel vegn dentant inditgà supplementarain la pussaivladad dad ediziuns spezialas, «sco la «Romanica Raetica» e. o.» (l. c. 213). Pertutgant las Annalas vegn fixà l'extensiuon maximala «a 12–14 artgas, q. v. d. a 192–220 paginas stampadas.» La redacziun vegn incumbensada «d'ulivar las singulas parts (linguistica, litteratura, historia, folcloristica e. a. v)» (l. c. 216), ma ils cuntegn da las Annalas che suonan mussan, che quai è pli svelto ditg che fatg. Ma er uschiglio datti ina midada u l'autra. Davent dal 1978 vegn il Rapport annual da la Lia rumantscha integrà en la paginaziun da las Annalas, quai che facilitescha d'al citar. Ma pli impurtant è ch'i vegn cumenzà a publitgar ina glista da las publicaziuns da l'onn passà, damai ina bibliografia da l'onn passà, procurada da Kuno Widmer, vairamain in bun agid per tut tgi che sto tschertgar litteratura secundara sin il sector dal rumantsch³⁶.

L'onn 1985 ha la SRR festivà ses 100avel anniversari cun il volum il pli gross da las Annalas fin uss: 703 paginas incl. il rapport da la LR da 93

³⁴ Ils 4 emprims volums èn citads en BR 4216. Ils dus emprims volums èn vegnids finanziads entras il premi Ossian, entant ch'ils auters n'han per ordinari naginas repercussiuons en il quint da la SRR, cun excepziun dals volums 8 e 9 (AnSR 107, 1994, 368) ed il volum 16 (AnSR 118, 2005, 419). En in u l'auter cas ha la SRR dà ina pitschna contribuziun, e tar auters volums, p.ex. 13 e 14, inditgescha il rapport dal charedatur bleras uras lavur dal secretariat sut la rubrica 'Lavurs externas', p.ex. AnSR 112, 1999, 225.

³⁵ L'entira seria è inditgada sin la pagina electronica dal DRG, www.drg.ch. Ils dus davos volums èn plitost drizzads ad in public pli vast che a scenziads che lavuran sin il sector dal rumantsch.

³⁶ Quellas per l'onn 1983 n'èn betg inditgadas en il 'Cuntegn', ma èn tuttina da chattar AnSR 97, 1984, 269–284. Pli tard ha lura Ines Gartmann tgirà questa rubrica, ed actualmain èsi Juliana Tschuor, sco ch'i resorta mintgamai dal rapport annual dal charedatur dal DRG. Uss ston ins dentant guardar en 38 annadas da las Annalas per vegnir tar tut la litteratura pli moderna davart il rumantsch, uschia ch'ina resumaziun da tut questas bibliografias en ina fiss ina buna ovra.

paginas³⁷. La part la pli lunga ha survegnì Andri Peer (AnSR 98, 263–402), ch’è mort il medem onn. Er a questa annada ha in u l’auter giast da l’exteriur da la rumantschia collavurà, uschia Ricarda Liver e Heinrich Schmid. Ella ha per l’emprima giada dapli ditg puspè ina impurtanta part litterara (254 paginas), litteratura originala e lavurs scientificas davart la litteratura en ina suletta rubrica. Malgrà ils sforzs finansials per il 100avel anniversari ha la SRR anc mess il medem onn in’ovra sin via ch’avra in outra gronda rimnada da texts, numnadamain il register tar la *Rätoromanische Chrestomathie* da Caspar Decurtins, che terminescha in’altra ovra eroica, la restampa da questa crestomazia en 14 toms ils onns 1983–85³⁸. Il register è cumparì il 1986 ed è in med indispensabel per tut tgi ch’ha da far lavurs davart il rumantsch sin fitg blers secturs, e cunzunt ils registers speziels davart paraulas, detgas, chanzuns e betg il davos er dals manuscrits duvrads en la Crestomazia èn unics per la scienza dal rumantsch.

L’onn 1987 è l’annada 100 da las Annalas cumparida, in giubileum per la SRR, «*ch’ella ha festivau en tutta tgeudad sco quei ch’igl ei sia moda*» (Gion Deplazes, AnSR 101, 1988, 329). L’onn suenter è lura il *Register general per las annadas 76–100* da Hans Jürg Herren cumparì (AnSR 101, 1988, 179–216)³⁹. Ina cumparegliazion dals differents chavazzins mussa svelt la midada da tematica da las Annalas dapi il 1975. Entant ch’ins chatta 98 ‘Dramas’ en il register dal 1975, èsi anc 7 en quel dal 1988; ‘Poesias’ 310 : 28; ‘Belletristica’ 91 : ‘Raquints’ 17. La ‘Linguistica’ ha 61+28 chavazzins il 1975, 48+10 il 1988. Tar tut quellas datas è anc da remartgar ch’il temp da registrazion è trais giadas pli curt per il register dal 1988. Er ils ‘Tractats istorics’ ed ‘istoric-cultural’ èn represchentads procentualmain meglier els toms 76–100 che quai ch’els eran avant, uschia che las lavurs scientificas domineschan cleramain durant quels 25 onns.

³⁷ Questa annada ha fatg expensas da 63’066.75, ch’han pudì vegnir cuvertas or da la reserva per las Annalas e per l’anniversari da la SRR (AnSR 99, 1986, 305). La bilantscha da quel onn mussa dentant, che tut las reservas tant per las Annalas sco per il giubileum èn lura vengidas duvradas cumplettamain cun questa chaschun (l. c. 306).

³⁸ Caspar Decurtins, *Rätoromanische Chrestomathie*, Bd. I–XIII, Junge, Erlangen 1888–1912, Reprint Bd. I–XIV, Octopus Chur 1983–85. Il nov volum XV è «*bearbeitet von Peter Egloff und Jon Mathieu, Herausgegeben von der Società Retorumantscha, Chur 1986*».

³⁹ El cumpiglia l’emprim in register alfabetic, lura in register da materias, ch’inditgescha dentant er autur e titel da l’artitgel cità, damai betg be in numer, sco il register da las Annalas 1–75 (AnSR 75, 1962, 181–185). Er il dumber da chavazzins è in pau pli vast, er grazia a la preschentaziun tematica dals artitgels en las Annalas sezzas. Per chattar artitgels tar in tema è quest proceder ideal, ma el dovra bundant dapli piazza ch’in register cun be numers.

Il medem onn datti midadas pli grondas tant en il presidi da la SRR, nua che Gion Deplazes sa retira suenter 25 onns e vegn remplazzà da Jachen Curdin Arquint, sco tar la charedacziun dal DRG, nua che Alexi Decurtins va en pensiun e Felix Giger surpiglia questa piazza. Tant vi da l'andament dal DRG sco en las Annalas n'èn questas midadas betg da sentir directamain. Las Annalas 102–105 cuntinueschan en il rom tradiziunal. Ma cun las Annalas 106 (1993) datti lura puspè ina midada fundamentala. Quellas èn ina giada blauas empè da grischas e bandunan cumpletamain il purtret usità davent da las Annalas 50 (1937)⁴⁰. Ellas han plinavant puspè in intent spezial: cun quellas da l'onn 107 (1994) èn ellas deditgadas ad Alexi Decurtins, l'anteriur charedactor dal DRG, per ses 70avel anniversari. Per quel intent èsi puspè reussì a far participar blers romanists d'ordaifer il territori rumantsch⁴¹. Il volum 106 cumpiglia lura er 365 paginas, senza il Rapport annual da la Lia rumantscha, che survegn puspè in'atgna numeraziun da las entant 132 paginas dal rapport. L'annada 107 (1994) (er blaua) ha schizunt 391 pagina. Igl è cler che la tematica da quests dus volums è bler pli vasta che usualmain, ma er ch'ils artitgels che pertutgan il linguatg èn bler pli frequents che quels che pertutgan la litteratura; da la litteratura rumantscha s'occupan darar scenziads d'auter linguatg.

Las Annalas restan coluradas e midan schizunt mintg'onn colur. Il 1996 introduceschan ellas ina nova rubrica cun il num «*Ufficina – Forum per auturas ed auturs giuvens*», nua che studentas e students pon publitgar lavurs che sa basan sin lavurs da seminari. Quellas han l'avantatg da tractar er tematicas main currentas en il manaschi scientific usità. Ma il medem onn scrodan ils subsidis da la Academia svizra da scienzas moralas e socialas. Il «*periodic da la SRR es catagorisà tanter las publicaziuns da valur plüchöntsch culturala e main tanter las publicaziuns da taimpra spüramaing scientifica*» tenor il rapport dal president da la SRR, Jachen Curdin Arquint (AnSR 109, 1996, Rapp. LR 67).

Davent da las Annalas 112 (1999) cumenza ina nova seria da publicaziuns dal «*Lexicon istoric retic (LIR)*» dad Adolf Collenberg (AnSR 112, 1999, 165–195) che tracta ils nums Grischuns e las indicaziuns che quels survegnan en il lexicon. Questa seria va lura fin las AnSR 120 (2007). Las Annalas 113 (2000) han puspè ina funcziun speziala cun la publicaziun da las

⁴⁰ Redactors èn quel onn Gion Gaudenz (dapi il 1986) e Roman Caviezel (dapi il 1991). Per las Annalas 106 e 107 survegnan els il sustegn da Felix Giger pervia da l'intent spezial da quests dus volums, cf. sura en il text.

⁴¹ P. ex. Ricarda Liver, Heinrich Schmid, Peter Wunderli, Gerold Hilty, Guntram A. Plangg, Otto P. Clavadetscher, Hans Goebel, Peter Linder, P. Sture Ureland.

‘Actas dal Colloqui retoromanistic’ dal 1999 a Sa. Maria/Val Müstair e cuntegnan perquai er blers artitgels tudestgs, er d’auturs da l’exteriur. Davent da quel onn na vegn er il ‘Rapport annual da la Lia rumantscha’ betg publictà pli en las Annalas, quai che levgescha quellas per bundant 100 paginas. Ma il 2004 è gia da festivar in nov anniversari, 100 onns DRG. En las Annalas da quel onn datti bain in artitgel davart «100 onns Institut dal DRG» dal charedactur Carli Tomaschett (AnSR 117, 2004, 1–24), ma quai è lura er il sulet artitgel da la rubrica ‘Linguatg’, entant che la rubrica ‘Litteratura’ cumpiglia 64 paginas, schegea tut lavurs secundaras. Ch’i dat er en il futur anc auturs per las Annalas mussan las Annalas 119 (2006), nua che la rubrica ‘Ufficina’ è responsabla per 210 paginas, entant ch’ils auters artitgels dovran, inclusiv LIR, be 148 paginas. Cun quai survegn er la litteratura, almain la litteratura secundara, puspè dapli paisa en las Annalas, sco p. ex. las Annalas 122 (2009), nua che la rubrica ‘Linguatg’ ha 71 pagina, la rubrica ‘Litteratura’ 92. Ma litteratura originala na chatt’ins bunamain nagina pli davent da las Annalas 101 (1988)⁴², e las davosas poesias originalas publicgadas d’in autur vivent en las Annalas èn quellas da Lothar Deplazes (AnSR 110, 1997, 63–76). Ma da signalar è tuttina er anc l’ediziun d’in text impurtant per l’istorgia dal rumantsch, l’ediziun da Jan-Andrea Bernhard dad *Vna cuorta et christiauna fuorma da intraguider la giuuentüna* da Iachiam Bifrun en l’ediziun da 1571 (AnSR 121, 2008, 187–247), in text, al qual be privilegiads avevan access avant.

L’impurtanza da las Annalas per la retoromanistica? Gion Deplazes ha scrit a chaschun dal centenari da la SRR davart quellas: «*Ei dat buc ina scrutaziun romontscha e grischuna seriusa senza consultar las Annalas. Quei vala buc mo pil romontsch, mobein era per biaras autras disciplinas, sco la historia, litteratura, folclora, mo era per part biologia e geografia e.a.*» (AnSR 98, 1985, 6). Quai po bain valair per in dumber restrenschì d’artitgels. Ma pli datiers da la realitad è bain la valitaziun da Jachen Luzzi, president da la SRR a chaschun dal 50avel anniversari da la SRR: «*Pür admettand chi ais gnü stampà eir bler ballast, as dascha dir, cha las Annalas sun ün rich s-chazzi da literatura rumantscha (...)*». E quai ch’è ballast per l’in po forse tuttina anc interessar in auter. Ma las Annalas èn er adina puspè stadas in tema, sco ch’ils rapports dals presidents demusan, il davos p. ex. quel da Cristian Collenberg per l’onn 2001: «*La suprazion ha stuiu far sias ponderaziuns partenent igl esit dallas Annalas*» (AnSR 115, 2002, 309). Entant è la necessitad da far ponderaziuns puspè

⁴² En tut èsi quatter titels, dus da quels translaziuns, 36 paginas en tut en 22 annadas. Ma igl è cler, ch’er ils scenziads litterars lavuran cun texts e che lur lavurs fan er puspè enconuschent texts d’auturs ch’eran ids en emblidanza entant.

daventada dal main, damai ch'igl è reussì da chattar novs meds per las Annalas da la Pro Helvetia (cf. AnSR 122, 2009, 308), uschia ch'ins po publi-tgar vinavant la revista sco fin qua. En il medem rapport vegn er annunzià in register dals «davos 120 toms dallas Annalas», en furma electronica. Effectivamain vegnan probablamain las novas pussaivladads informaticas bainprest a manar a novs problems per las Annalas, sco per bleras autras revistas, e pli impurtantas, er.

Ma entant n'è la SRR er betg pli dependenta da las Annalas per pudair survivor. Il president da la SRR, Cristian Collenberg, cumenza ses «Rapport annual per igl onn 2001» cun l'indicaziun: «L'incumbensa principala e pli u meins la raschun d'existenza dalla SRR ei l'ediziun dil Dicziunari Rumantsch Grischun.» En quel cas è l'existenza segirada anc per in bun temp. Il charedactor da quel, Carli Tomaschett, ha stimà il temp necessari a chaschun da ses centenari uschia: «Cun il diember da persunal actual (9 persunas cun total 7,3 plazzas) duess ei esser pusseivel d'arrivar alla letra Z e terminar l'ovra ils proxims 60–80 onns»⁴³ (AnSR 117, 2004, 21). Uschia che «Ins savess concluder ch'ei setracti tier la SRR dad ina instituziun che sa secuntentar da semover vinavon en ina direcziun predefinida. Quei ei forsa il cass il pli fetg pertuccond nies project principal, il Dicziunari, che vegn segir ad esser la raschun da viver per nossa instituziun aunc duront decennis» (Cristian Collenberg, Rapport annual 2000, Lia rumantscha p. 60). Ma forsa stuess ins er prender a cor la cun-tinuaziun: «Da l'autra vart vegn era la SRR a stuer sedefinir enteifer las differentas instituziuns che han miras semegliontas, quei enteifer il terri-tori romontsch e sur ils cunfins da quel ora.» (l. c.), quai che na para betg dad esser vegnì inistradà anc.

⁴³ Sin basa da las stimaziuns passadas pon ins supponer ch'i giaja anc in bun pau pli ditg. Andrea Schorta vuleva «reconquistar il temps piars aschi lunsch sco mo pusseivel, sina-quei ch'il pign de nos vocabularis naziunals sappi era el metter aunc en nies tschentaner siu davos fascichel sigl altar della patria.» (AnSR 68, 1954/55, 247). Ma nagin dals vocabularis naziunals n'è vegnì terminà fin la fin dal 20avel tschientaner. Gion Deplazes aveva stimà a la fin dal tom 6 dal DRG: «Cun quel ei ina tiarza dil grond lexicon ro-montsch sin talina.» (AnSR 92, 1979, 241). Damai ch'il DRG è ordinà tenor il chavazzin vallader, pon ins cumparegliar ses volumen cun quel dal Dicziunari rumantsch ladin-tudais-ch dad Oscar Peer. Fin la fin dal F cumpiglia quel 193 da 570 paginas, pia vaira exact ina terza. Ma entant è il 12avel tom dal DRG cumpari, che va fin manizzuira. Ma manizadaira, il davos pled tractà en quest 12avel volum, è en il Peer pir sin p. 275, da-mai betg anc dal tut tar la mesadad da l'alfabet. Ils emprims sis volums cuntognan damai il material da 193 paginas, entant ch'ils proxims 6 volums cuntognan be anc 82 paginas dal Peer. Ins sto damai quintar en il meglier cas cun minimalmain 24 volums, e sch'i vegn cuntinuà en medema moda e maniera cun 82 paginas dal Peer per 6 volums sco per ils davos sis, cun anc ina giada 27 volums per las 295 paginas che restan. Quai segirass lura l'existenza da la SRR bunamain per l'eternitad!